

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ІГНАТЕНКО ВАЛЕНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 351:338.432

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО
СЕКТОРУ УКРАЇНИ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Житомир - 2023

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор,
РОМІН Андрій Вячеславович
Національний університет цивільного захисту
України, начальник факультету пожежної безпеки

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління,
ШЕСТАКОВСЬКА Тетяна Леонідівна
Чернігівський інститут інформації, бізнесу і права
ЗВО «Міжнародний науково-технічний
університет імені академіка Юрія Бугая»,
ректор

доктор наук з державного управління, доцент,
ШПАК Юрій Валерійович
Державний університет «Житомирська
політехніка», кафедра національної безпеки,
публічного управління та адміністрування,
професор

Захист відбудеться 27 травня 2023 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.052.03 в Державному університеті «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного університету «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103.

Автореферат розісланий 25 квітня 2023 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
д. держ. упр., доц.

Л. В. Сергієнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток аграрного сектору як об'єкту державного управління є одним із домінуючих умов продовольчої безпеки країни, який пов'язаний з процесом суспільного відтворення та рівнем життя населення. Функціонування галузей аграрного сектору глибоко трансформувалося силами глобалізації, що стимулювало зростання орієнтованого на експорт виробництва сільськогосподарської продукції в країнах по всьому світу. Результатом стала супутня залежність від іноземних інвестицій, спрямованих на аграрний сектор, у країнах-експортерах і продовольчих поставок у країнах-імпортерах потребуючи розробки й впровадження державою науково обґрунтованих механізмів підтримки. Виникає обґрунтована необхідність розробки пропозицій й методичних рекомендацій у напрямку системної модернізації державної аграрної політики у сфері підтримки аграрного сектору. В умовах мінливих умов зовнішнього середовища теоретичне осмислення та методичне вдосконалення механізму державної підтримки розвитку аграрного сектору України зумовлено насамперед необхідністю швидкої адаптації до нових економічних умов для формування передумов довгострокової стабільності розвитку.

Наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: В. Андрійчук, Л. Березіна, Н. Бондарчук, П. Гайдуцький, І. Кириленко, М. Корецький, Ю.Лузан, І. Лукінов, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Г. Мостовий, А. Ромін, П. Саблук, М. Хорунжий, В. Ціхановська, В. Шиян, Т. Шестаковська, В. Юрчишин, О. Яценко та інші, є теоретичними та прикладними розробками в сфері даного дослідження.

Дослідженню питань щодо механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору та його інституційного забезпечення приділяли достатню увагу представники різних наукових напрямів: О. Амосов, О. Бородіна, С. Володін, В. Воротін, В. Галушка, М. Дем'яненко, А. Діброва, О. Дудка, С. Кваша, О. Ковтун, М. Корецький, М. Латинін, С. Майстро, О. Могильний, Г. Мостовий, Т. Паламарчук, Ю. Шпак, О. Шпикуляка, С. Щербина та інші.

Водночас у дослідженнях не висвітлювалися питання щодо формування та впровадження ефективних механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору. Необхідно уточнити стратегічний напрямок діяльності держави щодо підтримки модернізації механізмів розвитку аграрного сектору та створити взаємодію між заходами національної земельної політики та основними драйверами розвитку аграрного сектору.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в рамках науково-дослідної роботи «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007) навчально-науково-виробничому центрі Національного університету цивільного захисту України. У рамках даної теми автором проведено дослідження щодо формування рекомендацій у напрямку вдосконалення механізмів державної підтримки аграрного сектору України.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є науково-практичне обґрунтування рекомендацій щодо підвищення результативності механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України та визначення стратегічних напрямів їх удосконалення.

Мета дослідження зумовила необхідність постановки наступних логічно пов'язаних та послідовно розглянутих завдань:

- поглибити наукові підходи до обґрунтування змісту механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору;
- охарактеризувати концептуальні засади реалізації механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору;
- систематизувати науково-методичні підходи до оцінки ефективності механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору;
- здійснити аналіз механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України;
- оцінити результативність інструментів державної підтримки розвитку аграрного сектору України;
- обґрунтувати стратегічні напрями удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору;
- розробити практичні рекомендації щодо системної модернізації державної аграрної політики України.

Об'єкт дослідження – державна аграрна політика.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти реалізації механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. На етапі формування понятійного апарату використовувались методи аналізу та синтезу, узагальнення і наукової абстракції. Обґрунтування сутності механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, визначення їх складових здійснювалось із використанням системно-структурних методів. Застосування методів індукції та дедукції дало змогу обґрунтувати теоретичні положення державної підтримки розвитку аграрного сектору у контексті досягнення стратегічних цілей відповідних механізмів. Для дослідження сучасного стану державної підтримки розвитку аграрного сектору, в тому числі у контексті оцінки інструментів відповідних механізмів використано розрахунково-аналітичні методи спостереження, вимірювання та порівняння. При обґрунтуванні стратегічних напрямів удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору використовувалися евристичні методи, а також методи логічного узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дослідження, що характеризують наукову новизну отриманих результатів, які є особистим здобутком авторки та виносяться на захист, полягають у наступному:

уперше:

- обґрунтовано теоретико-концептуальний підхід до формування механізму системної взаємодії щодо реалізації заходів державної підтримки аграрного сектору (прямі фінансові платежі; підтримка ринку; агроекологічні та

кліматичні заходи; міжнародні платежі; інвестиції у активи; сприяння налагодженню співпраці між бізнесом та владою; трансфер знань; програми підтримки молодих фермерів та допоміжної діяльності; місцевий розвиток під керівництвом громади) з драйверами розвитку аграрного сектору (внутрішні та зовнішні), який враховує інтереси та функції суб'єктів механізмів державної підтримки аграрного сектору (держави, бізнесу, громадськості та науки). Запропонований підхід може бути використаний представниками органів влади на різних рівнях управління в напрямку розбудови ефективної стратегії розвитку аграрного сектору в Україні;

удосконалено:

– науково-методичні концепти щодо ефективності інституційного та фінансово-економічного механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, які, на відміну від наявних, включають три вектори оцінки: аналіз сучасного стану функціонування аграрного сектору та чинників, які впливають на його розвиток; аналіз рівня підтримки державою товаровиробників; аналіз стану підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору. Визначені вектори корелюють зі взаємозв'язками відповідних викликів, можливостей та обмежень для забезпечення державної підтримки розвитку аграрного сектору України;

– наукові положення щодо реалізації механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, що, на відміну від наявних, включають впорядковану сукупність суб'єктів (органи влади, бізнес, громадськість); принципів (пріоритетності; законності; поєднання фінансових інтересів; екологізації; спеціалізації, диверсифікації та аграрної інтеграції; системності); методів й інструментів, стратегічних завдань та індикаторів державної підтримки розвитку аграрного сектору; ефектів, які змінюються під час реалізації механізму (синергетичний та емерджентності), за допомогою яких відбувається побудова оптимальних економічних умов для державної підтримки розвитку аграрного сектору, відносно суспільних потреб, державних соціально-економічних інтересів, забезпечення продовольчої безпеки держави, необхідності пристосування до змінних внутрішніх чинників і динамічних глобальних інституційних механізмів;

– методичний підхід до оцінки ефективності механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, який, на відміну від існуючих, передбачає використання методів трендового, кореляційно-регресійного аналізу, ідентифікацію факторів, що визначають пріоритети розвитку аграрного сектору та включає чотири взаємопов'язані етапи: 1) систематизація параметрів оцінювання ефективності державної підтримки розвитку аграрного сектору; 2) аналіз та оцінка визначальних чинників державної підтримки розвитку аграрного сектору; 3) система способів оцінки параметрів державної підтримки; 4) розробка стратегічних векторів удосконалення процесів державної підтримки розвитку аграрного сектору. Використання підходу дозволяє визначити рівень впливу механізмів державної підтримки на показники результативності аграрного сектору;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат науки державного управління в частині уточнення понять: «державна підтримка аграрного сектору» як складну багатоелементну систему напрямів (соціально-економічні та екологічні), методів та інструментів (бюджетно-податкові, грошово-кредитні, цінові) цілеспрямованої дії на фінансово-економічний потенціал суб'єктів аграрного сектору, задля його використання, адаптованого до теперішніх політично-глобалізаційних умов, з метою збільшення прибутків державного бюджету й гарантування конкурентоспроможності аграрних товаровиробників; «механізми державної підтримки розвитку аграрного сектору», що являють собою сукупність механізмів (законодавчо-інституційний, фінансово-економічний, соціально-екологічний та інформаційно-комунікаційний) щодо забезпечення реалізації комплексу організаційно-адміністративних та юридичних, соціально-економічних способів, упорядкованих відповідним чином з ціллю подолання перешкод, які утворюються на шляху реалізації інтересів представників аграрного сектору;

– обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України, зокрема: регламентація статусу інститутів, які забезпечують підтримку розвитку аграрного сектору; унормування вартості землі сільськогосподарського призначення та її власності; врегулювання на законодавчому рівні грантових програм, різного роду міжнародної технічної допомоги; розробка диверсифікованої системи фінансової та матеріально-технічної підтримки суб'єктів аграрного сектору, насамперед галузі тваринництва та переробки; підтримка органічного виробництва; інвестування у відновлення природних ресурсів; використання цифрових технологій у сільському господарстві та організації діяльності суб'єктів аграрного сектору та інші. Реалізація запропонованих заходів дозволить створити необхідні стратегічні передумови для розвитку національного господарства на довгострокову перспективу;

– стратегічні цілі активізації інструментів державної підтримки розвитку аграрного сектору України, які передбачають: забезпечення потреб аграрного сектора у кредитних ресурсах; функціонування ефективної системи оподаткування; формування ефективної системи страхування; вдосконалення системи державної фінансової підтримки; забезпечення потреб розвитку аграрного сектору в інвестиційних ресурсах, що дозволяє на рівні конкретних рекомендацій реалізувати запропоновані теоретико-методичні розробки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення та висновки, сформульовані у дисертаційній роботі, мають як теоретичне, так і практичне значення. Основні положення, висновки та рекомендації дослідження були використані у роботі: Верховної ради України (довідка про впровадження № 04-2/22 від 12.04.2022) при розробці законопроектів у сфері розвитку аграрної політики; Агенції регіонального розвитку Чернігівської області (довідка № 157/20 від 16.09.2020 р.) при розробці перспективних напрямків розвитку сільського господарства в умовах цифровізації; Державного підприємства «Дослідне господарство «Івківці»

Миронівського інституту пшениці імені В.М. Ремесла Національної академії аграрних наук України» для науково-методичного забезпечення діяльності підприємств аграрного сектору.

Особистий внесок здобувача. Наукове дослідження механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору як окремої наукової проблеми виконано дисертантом самостійно, з використанням досягнень науки державного управління. Теоретичні положення та висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора у сфері теорії та практики державного управління, аналізу відповідної вітчизняної та зарубіжної літератури, а також нормативно-правової бази, що регулює окремі питання аграрної політики та розвитку аграрного сектору.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційних розробок пройшли апробацію, обговорювались і отримали позитивну оцінку на 6 науково-практичних конференціях, зокрема: Proceedings of the 11th International scientific and practical conference (Львів, 2023); XVIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна парадигма соціально-економічного розвитку України в умовах воєнного стану» (Чернігів, 2022); Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні світові тенденції розвитку інформаційних технологій, економіки і права» (Чернігів, 2019); III Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів» (Київ, 2018); V Міжнародної науково-практичної конференції «Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства» (Київ, 2017); III Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів» (Київ, 2017).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковані у 13 наукових працях, з них: 5 – у наукових фахових виданнях України; 1 – в наукометричній базі даних Scopus.; 1 – в науковому періодичному виданні іншої держави; 6 – публікацій у збірниках тез доповідей конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4,9 друк. арк., особисто автору належить 4,5 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 238 сторінок друкованого комп'ютерного тексту. Основний зміст дисертаційного дослідження викладено на 212 сторінках. Робота містить 20 рисунків, 10 таблиць та 2 додатки. Список використаних джерел налічує 238 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено її мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретичні засади формування механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору**» досліджено генезу, суть та передумови державної підтримки розвитку аграрного сектору; розкрито зміст

механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору; систематизовано та запропоновано науково-методичний підхід до оцінки ефективності механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору.

Встановлено, що розвиток України у питаннях забезпечення державної підтримки аграрного сектору є актуальним завданням державної політики. Інструменти механізмів державної підтримки аграрного сектору мають вплив на обсяг і структуру аграрної продукції, стан державних фінансів, платіжного балансу, рівень інфляції, зайнятості тощо. Визначено ключові напрями державної аграрної політики: нормативно-правове забезпечення аграрного сектору та його взаємодія з усіма учасниками аграрної політики; формування стратегії розвитку аграрного сектору та його забезпечення необхідними матеріальними ресурсами; забезпечення промисловості якісною сировиною, а населення продовольством; масштабування ринків збуту; адаптація вітчизняного аграрного ринку до європейських вимог; модернізація інфраструктури території сільської місцевості.

На основі групування поглядів науковців на сутність державної підтримки відносно специфічних особливостей аграрного сектору, визначено, що під державною підтримкою розвитку аграрного сектору доцільно розглядати напрями (соціально-економічні та екологічні), методи та інструменти (бюджетно-податкові, грошово-кредитні, цінові) цілеспрямованої дії на фінансово-економічний потенціал суб'єктів аграрного сектору, що прогнозує його використання, адаптованого до теперішніх політично-глобалізаційних умов, систему державного регулювання зростання ефективності аграрної політики, збільшення прибутків державного бюджету й гарантування конкурентоспроможності аграрних товарів на вітчизняних і міжнародних ринках товарів та послуг.

Систематизовано механізми (законодавчий, фінансово-економічний, соціально-екологічний та інформаційно-комунікаційний) державної підтримки розвитку аграрного сектору та представлено їх зміст: по-перше, система дій із складною організаційно-адміністративною та законодавчо-соціальною системою методів подолання перешкод, що виникають у процесі реалізації економічних інтересів представників аграрного сектора, по-друге, доведення фінансових ресурсів державної політики (бюджетну, фіскальну, монетарну, цінову) до певних результатів. Відповідно до системної концепції складові механізму державної підтримки розвитку аграрного сектору мають включати низку елементів: актори (влада, бізнес, громадськість); принципи (пріоритети; легітимність; інтеграція економічних інтересів; екологізація; спеціалізація, диверсифікація; аграрна інтеграція); інструментарій (підходи та інструменти); регуляторна аудиторія (аграрний сектор); індикатори державної підтримки розвитку аграрного сектору; вплив змін у реалізації механізму.

В період загострення проблем аграрного сектору активізується роль відповідних інструментів державної політики як кредитування, оподаткування й інвестування у гарантуванні стратегічної державної підтримки розвитку аграрного сектору. Для здійснення якісної реалізації відповідних інструментів потрібно сформувавши потужну науково-методичну основу оцінки ефективності

механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору. Запропонований науково-методичний підхід до оцінки ефективності механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, який представляє собою сукупність взаємопов'язаних етапів (рис.1). Для оцінювання ефективності механізмів державної підтримки та їх дії на розвиток аграрного сектору пропонується методика, побудована на поєднанні статистичних та якісних методів, а саме: кореляційного-регресійного та трендового аналізу й інтегральної моделі планування.

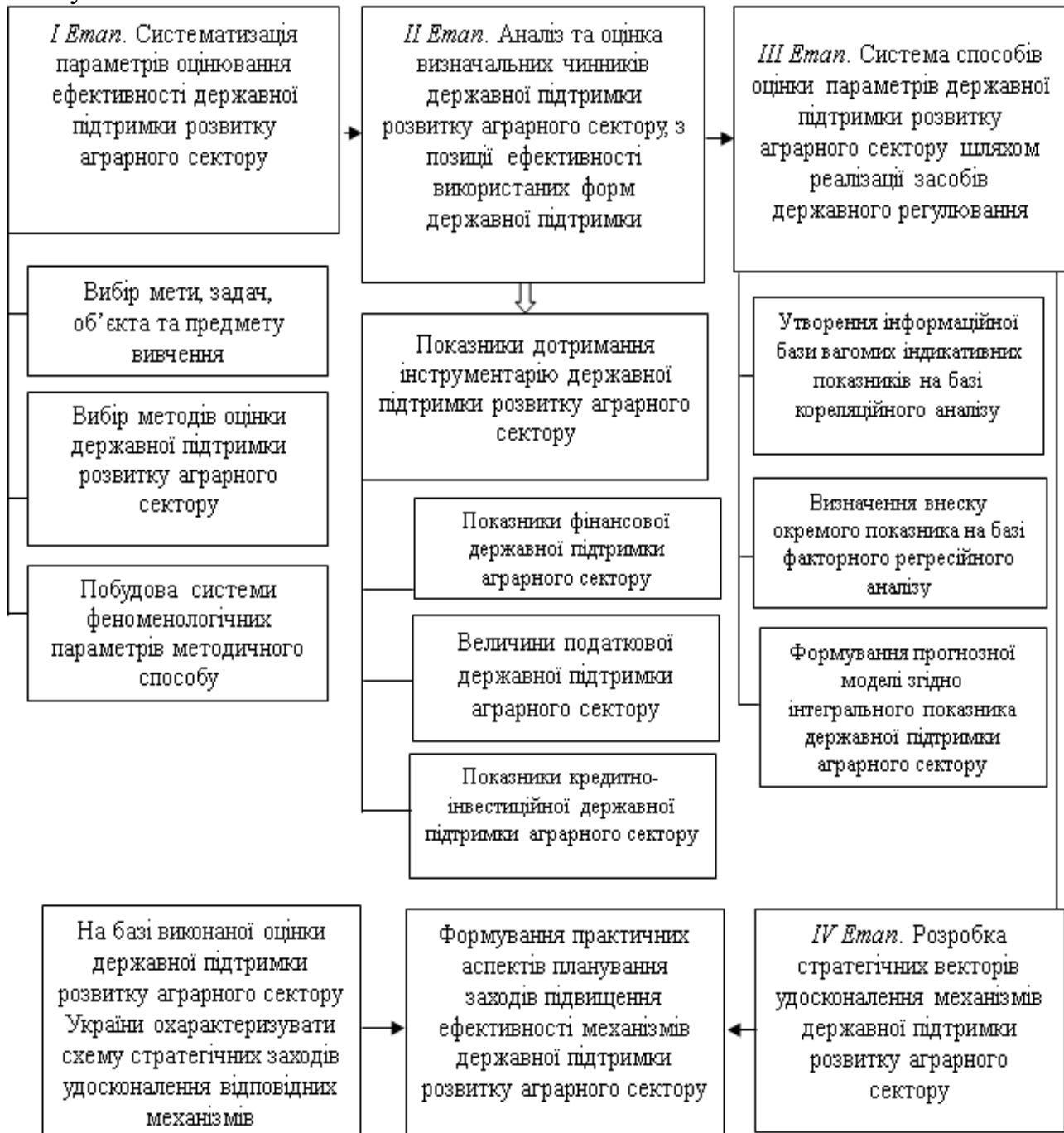

Рис. 1. Науково-методичний підхід до оцінки ефективності механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору

*Джерело: розроблено автором

У другому розділі «Сучасний стан та особливості державної підтримки аграрного сектору України» проаналізовано стан реалізації правового механізму державної підтримки аграрного сектору України та систематизовано сучасні виклики, можливості та обмеження для розвитку аграрного сектору України; оцінено ефективність державної підтримки розвитку аграрного сектору України.

Визначено, що законодавчий механізм державної підтримки розвитку аграрного сектору в Україні функціонує за такими напрямками: *державні програми підтримки діяльності аграрного сектору* (Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України»; Постанова Кабінету Міністрів від 08.02.2017 року № 77 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників»; Постанова Кабінету Міністрів від 15.07.2005 року № 587 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства»); *гарантування підтримки фермерства* (Постанова Кабінету Міністрів від 07.02.2018 року № 106 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств»; Постанова Кабінету Міністрів від 22.05.2019 року № 565 «Про затвердження Порядку надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб - членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»); *підтримка тваринництва* (Постанова Кабінету Міністрів від 07.02.2018 року № 107 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції»); *компенсація с/г техніки* (Постанова Кабінету Міністрів України № 130 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва» від 01.03.2017 року); *компенсація кредитних відсотків* (Постанова Кабінету Міністрів № 300 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» від 29.04.2015 року).

Ідентифіковані проблеми, які негативно впливають на розвиток аграрного сектору в сучасних умовах: неможливість здійснення польових робіт у зоні військового конфлікту; неможливість здійснення експорту сільськогосподарських товарів морським шляхом, що зменшує експортні надходження, активізує мирову продовольчу інфляцію і можливий голод в певних країнах; пошкодження інфраструктури виробництва; брак фінансових активів, неможливість стратегічного планування діяльності аграрного сектору в результаті можливих військових дій; збої в забезпеченні продовольством громадян в окупації та на території проведення бойових дій. Систематизовано

виклики, можливості та обмеження для забезпечення державної підтримки розвитку аграрного сектору України (рис.2).

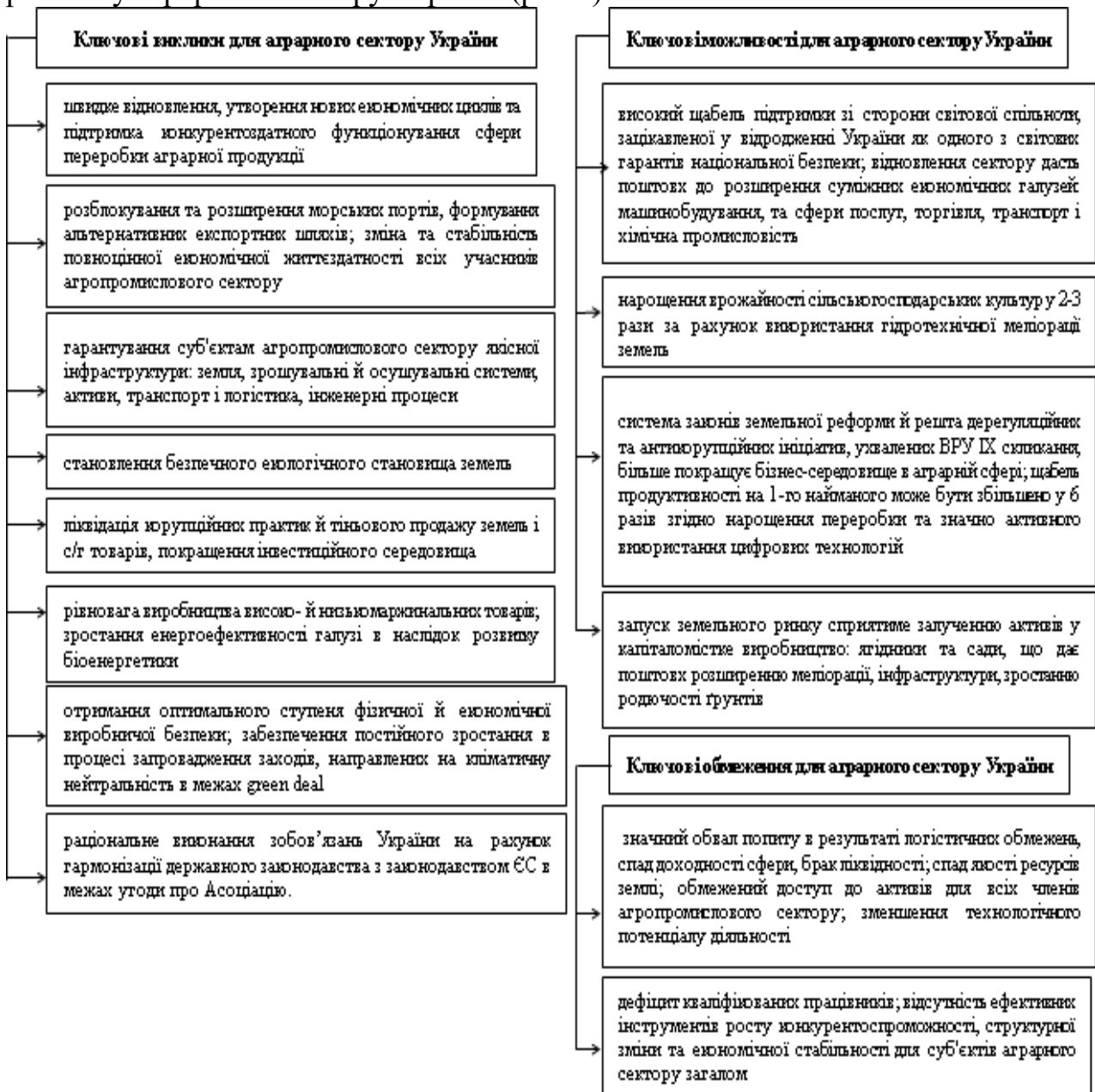

Рис. 2. Сучасний стан аграрного сектору України: виклики, можливості та обмеження

Джерело: систематизовано автором

Україна має надзвичайно сприятливі умови навколишнього середовища та вдале територіальне розташування для діяльності сільськогосподарських підприємств, однак не може цілком забезпечити свій народ оптимальними цінами на товари відповідної сфери, внаслідок відсталості у технічному устаткуванні та недосконалості сукупних процесів: збільшення цін на паливо; значна чисельність застарілої, та мала кількість модернізованої техніки; неефективне використання сировини; недосконала програма кредитування та організації й планування. Все це веде до низької ефективності державної підтримки аграрного сектору.

Здійснено оцінку результативності державної підтримки розвитку аграрного сектору, яка проведена за наступними трьома векторами: 1) аналіз сучасного стану функціонування аграрного сектору та чинників, які впливають на його розвиток; 2) аналіз рівня підтримки державою товаровиробників (фінансова підтримка, ефективність програм згідно бюджетного критерію частки видатків на аграрний сектор, раціональність підтримки); 3) аналіз стану підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору (витрати на здійснення наукових досліджень та розробок за окремими видами робіт; індикатори гарантування інноваційного розвитку аграрного сектора України; структура інновацій, впроваджених аграрним сектором України; джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору України; динаміка капітальних інвестицій в аграрний сектор.

За результатами 2017-2021 років фінансова підтримка аграрного сектору з боку держави відслідковується у здешевленні позик, підтримці тваринництва та фермерських господарств, підтримці садівництва та економічній підтримці сировинного забезпечення виробництва сільськогосподарських товарів (табл.1).

Таблиця 1

Фінансове забезпечення державної підтримки розвитку аграрного сектору України у 2017-2021 рр., млрд грн

Програми	Роки								2021 р. до 2018 р. (+/-)
	2018		2019		2020		2021		
	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план
Зменшення ціни кредитів	0,266	0,265	0,451	0,449	1,200	1,050	1,200	1,2	0,935
Підтримка у фінансуванні	0,955	0,695	0,682	0,64	1,000	0,986	1,000	0,998	0,303
Підтримка фермерів	0,210	0,048	0,465	0,416	0,400	0,032	0,210	0,2	0,152
Підтримка галузі тваринництва	2,401	2,393	2,930	2,432	1,000	1,039	1,150	1,14	-1,253
Підтримка галузі садівництва	0,400	0,397	0,400	0,398	0,400	0,290	0,450	0,45	0,053
Інші заходи	0,194	0,435	0,053	0,153	0,267	0,563	0,490	0,5	0,065
Всього видатків	4,426	4,233	4,981	4,488	4,267	3,960	4,500	4,488	0,255

Джерело: сформовано на основі даних Державної служби статистики України

Згідно отриманих даних, структура затрат на основі реального фінансування для 2021 року призведе до механізму кредитної знижки 26,5%, державної підтримки для галузі тваринництва 26% та фінансової підтримки для товаровиробників 25%, а потім підтримки фермерів й галузі садівництва та інших програм. Оцінка раціональності державної підтримки розвитку аграрного

сектору охоплює ряд задач: порядок обчислення компенсаційної ставки; технічно-організаційна складність процесу надання кредитних субсидій, його розповсюдження на різних кредиторів і ліній кредитування; мала частина кредиторів, яка визначена у спеціальних умовах (перевага галузі тваринництва); статистичні відмінності у кредитах відносно даних Національного банку України та Міністерства аграрної політики та продовольства України; невизначений характер прогнозування та виділення активів з бюджету держави на конкретні цілі, щорічна особливість розподілу кредитів.

Визначені головні напрями забезпечення стабільності та адаптивності аграрного сектору до вимог державної підтримки сучасності: максимальне застосування прямих і непрямих фінансових активів, направлених на підтримку господарської діяльності фермерів, збереження ними найманих робітників, недопущення банкрутства представників господарювання; гарантування збору врожаю сільськогосподарських рослин; досягнення міцності продовольчих систем громад методом стимулювання формування замкненого ланцюга гарантування матеріально-технічними джерелами (сільськогосподарська техніка, добрива та засоби захисту рослин) сільськогосподарського значення в межах громади; динамічне відновлення технічних характеристик експорту сільськогосподарських товарів та продуктів харчування.

У третьому розділі **«Шляхи удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України»** запропоновано комплекс науково-практичних рекомендацій щодо вдосконаленню механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України; обґрунтовано заходи державної аграрної політики та їх взаємодію із драйверами розвитку аграрного сектору; визначено стратегічні орієнтири активізації інструментів державної підтримки розвитку аграрного сектору України.

Обґрунтовано науково-практичні рекомендації вдосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України:

- *інституційного механізму* – регламентація статусу інститутів, які забезпечують підтримку розвитку аграрного сектору; унормування вартості землі сільськогосподарського призначення та її власності; врегулювання на законодавчому рівні грантових програм, різного роду міжнародної технічної допомоги, напрямів державно-приватного партнерства у розвитку аграрного сектору; визначення функцій представників органів влади на всіх рівнях управління щодо діагностики й розробки рекомендацій для підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору;

- *фінансово-економічного механізму* – розробка диверсифікованої системи фінансової та матеріально-технічної підтримки суб'єктів аграрного сектору, насамперед галузі тваринництва та переробки; використання непрямих форм державної підтримки малих та інноваційних підприємств аграрного сектору, становлення дієвих податково-кредитних стимулів для розвитку аграрного сектору; оцінка реальних потреб у фінансових ресурсах та джерел їх надходження на основі дієвого аналізу стану розвитку аграрного сектору, враховуючи всі можливі способи забезпечення; дотримання цільового та

ефективного використання ресурсів державної підтримки розвитку аграрного сектору;

- *соціально-екологічного механізму* – підтримка органічного виробництва; меліорація земель; впровадження концепції «зеленої економіки»; інвестування у відновлення природних ресурсів; використання відновлюваних джерел енергії; підтримка належного рівня якості життя сільського населення;

- *інформаційно-комунікаційного механізму* – використання цифрових технологій у сільському господарстві та організації діяльності суб'єктів аграрного сектору (blockchain, штучний інтелект, роботизація); використання цифрових реєстрів відповідних транзакцій, угод у напрямку забезпечення зберігання інформації, яка стосується різних етапів організації державної підтримки аграрного сектору; формування при дорадчих службах освітньо-консультаційних центрів, відділів із питань диверсифікації джерел підтримки розвитку аграрного сектору.

Враховуючи структуру та змістовне наповнення особливостей розвитку аграрного сектору, які змінювалися з кожним новим програмним періодом, загальні цілі державної політики залишались незмінними протягом тривалого часу та переслідували три елементи стійкості (економічний, екологічний, соціальний), що сприяло розробці авторського науково-концептуального підходу до реалізації інструментарію механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору: зосередження підтримки на конкретних структурних проблемах аграрного сектору (оновлення поколінь/молоді фермери, органічне землеробство); політична увага (цільові сфери політики, державні витрати) має бути зосереджена насамперед на соціально-економічні виклики, які стримуватимуть переміщення непропорційних витрат на великі сільськогосподарські операції, неявно прискорюючи їх зростання; брати до уваги рушії, заохочуючи тих, хто встановлює сталість, і обмежуючи тих, хто відхиляється від стійкості; заходи державної політики підтримки аграрного сектору мають бути визначені більш чітко та цілеспрямовано з точки зору кінцевих структур і стійкості; державна підтримка має бути більш відкритою для нових форм і типів сільського господарства, адже уявлення про роль сільського господарства в суспільстві змінюється та розширюється, як і потенціал для інновацій. Задля узгодженості з теоретичною структурою дослідження нами визначені дві групи драйверів розвитку аграрного сектору: зовнішні та внутрішні. Взаємодія між заходами державної аграрної політики (об'єднаними в десять груп) і вибраними драйверами розвитку представлена в таблиці 2.

Аргументовано, що основною передумовою підвищення результативності інструментарію механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору є забезпечення стабільності, дієвості та забезпечення ефективності реалізації державної аграрної політики, його конкурентоспроможності на світовому та внутрішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни. Результати проведеного дослідження дозволили нам виокремити основні стратегічні

орієнтири активізації інструментів державної підтримки розвитку аграрного сектору України (рис.3).

Таблиця 2

Структура системної взаємодії заходів державної політики підтримки з драйверами розвитку аграрного сектору

Заходи державної політики підтримки аграрного сектору	Драйвери розвитку												
	Внутрішні (специфічні)							Зовнішні					
	Технологічний прогрес у сільському господарстві, цифровізація	Цінова політика (вхідні та вихідні ціни)	Ринок землі та інші фактори виробництва	Ринкові та виробничі ризики	Конкуренція використання земель сільськогосподарського призначення	Розширення непродовольчого використання продуктів аграрного сектору, біоeкономіка	Перешкоди до підвищення продуктивності праці	Внутрішні проблеми господарювання (безповоротні витрати, залежність від субсидій, виховання покоління)	Валоризація екосистемних послуг	Зміна клімату та його вплив на сільське господарство	Макроекономічні умови, інвестиційні цикли, торгівля	Демографічні зміни, урбанізація тощо	Державна політика та суспільні соціально-екологічні вимоги
1) прями фінансові платежі													
2) підтримка ринку													
3) агроeкологічні та кліматичні заходи													
4) підтримка органічного виробництва													
5) міжнародні платежі													
6) інвестиції у активи													
7) сприяння налагодженню співпраці між бізнесом та владою													
8) трансфер знань (комерціалізація результатів досліджень)													
9) програми підтримки молодих фермерів та допоміжної діяльності													
10. місцевий розвиток під керівництвом громади													

Заходи та драйвер не пов'язані

Заходи частково/опосередковано стосуються драйверів

Заходи в значній мірі спрямовані на драйвер

Рис.3. Стратегічні орієнтири активізації інструментів державної підтримки розвитку аграрного сектору України

Джерело: побудовано автором

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичні узагальнення та представлено авторський підхід до вирішення важливого наукового завдання щодо обґрунтування теоретичних положень і практичних рекомендацій з удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору. Отримані результати проведеного дисертаційного дослідження дозволяють сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. Узагальнено й поглиблено наукові підходи до визначення змісту механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, що представляє собою важливу умову забезпечення висхідного соціально-економічного поступу держави. Вивчення наукових праць із досліджуваної тематики сприяло формуванню авторського визначення понять: «державна підтримка аграрного сектору» та «механізми державної підтримки розвитку аграрного сектору». Змістовним доповненням концепції механізму державної підтримки розвитку аграрного сектору є, насамперед, система дій із комплексним організаційним адміністративно-правовим, соціально-економічним підходом до реалізації інтересів аграрної галузі, а також перетворення фінансових ресурсів у певні результати державної політики (бюджетний податок, валюта та ціни).

2. Охарактеризовано концептуальні засади реалізації механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, які сприяли розробці наукових положень побудованих на основі інституційно-когнітивного, системного, синергетичного та еволюційного підходів з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх чинників впливу на розвиток аграрного сектору. Доведено, що сучасна структура механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору має включати велику кількість необхідних елементів, які дозволяють: забезпечити потребу аграрного сектору в кредитних ресурсах, створити ефективну податкову систему для сільськогосподарського сектору, плани страхування, визначити, як буде сформульована фінансова підтримка планів сільського господарства.

3. Запропоновано системний науково-методичний підхід до оцінки ефективності механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, який передбачає визначення факторів, що визначають вірогідний напрям державної підтримки розвитку аграрного сектору. Запропонований авторами науково-методичний підхід складається з чотирьох етапів: систематизація параметрів оцінки, аналіз та оцінка детермінант державної підтримки розвитку аграрного сектору, методологічна система оцінки параметрів державної підтримки розвитку аграрного сектору. розробка напрямів удосконалення механізмів державної підтримки аграрного сектору. Основним завданням оцінки ефективності державної підтримки аграрного сектору є забезпечення створення умов для активізації виробничих економічних та соціально-економічних механізмів.

4. Здійснено аналіз механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України через призму реалізації інституційного та фінансово-економічного механізмів. Ідентифіковано сукупність проблем, зумовлених

особливостями функціонування аграрного сектора та методами державного регулювання: збільшення цін на паливо; значна чисельність застарілої, та мала кількість модернізованої техніки; неефективне використання сировини; недосконала програма кредитування та організації й планування. Визначені сучасні виклики, можливості та обмеження для забезпечення державної підтримки розвитку аграрного сектору України.

5. Оцінено результативність інструментів державної підтримки розвитку аграрного сектору України дотримуючись наступних етапів: аналізу сучасного стану функціонування аграрного сектору та чинників, які впливають на його розвиток; аналізу рівня підтримки державою товаровиробників; аналізу стану підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору. Здійснено оцінку фінансового забезпечення державної підтримки розвитку аграрного сектору України та напрямів забезпечення стабільності й адаптивності аграрного сектору до вимог сучасної державної політики: застосування прямих і непрямих фінансових активів, направлених на підтримку господарської діяльності фермерів, збереження ними найманих робітників, відновлення технічних характеристик експорту сільськогосподарських товарів та продуктів харчування та інші.

6. Обґрунтовано стратегічні напрями удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України у розрізі інституційного, фінансово-економічного, соціально-екологічного та інформаційно-комунікаційного механізмів. Представлено інструментарій реалізації механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, що передбачає: зосередження підтримки на конкретних структурних проблемах аграрного сектору; концентрування політичної уваги на соціально-економічні виклики; стимулювання тих, що встановлюють сталість, і обмеження тих, що відхиляються від стійкості; реалізація заходів державної політики щодо підтримки аграрного сектору має бути визначена більш чітко та цілеспрямовано з точки зору кінцевих структур і стійкості; державна підтримка має бути більш відкритою для нових форм і типів сільського господарства.

7. Розроблено практичні рекомендації щодо системної модернізації державної аграрної політики України, які передбачають встановлення системної взаємодії заходів державної політики підтримки з драйверами розвитку аграрного сектору та стратегічні орієнтири активізації інструментів механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України (грошово-кредитні, бюджетно-податкові, страхові, бюджетні та інвестиційні). Запропоновані рекомендації орієнтовані на забезпечення стабільності, дієвості та забезпечення ефективності реалізації державної аграрної політики, його конкурентоспроможності на ринках, гарантування продовольчої безпеки країни.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

1. Oleksandr Nechyporenko, Olena Bodnar, **Valentyn Ihnatenko** and Myroslava Chesakova. Problems and Prospects of the Development of the Agrarian Sphere in the Conditions of the Russian-Ukrainian War and the Post-War Economic

Recovery. *Economic Affairs (Scopus)*, Vol. 67, No. 05, pp. 933-941. (0,6 друк. арк.).
Особистий внесок: визначені напрями розвитку аграрного сектору (0,2 друк. арк.).

2. Valentyn Ihnatenko Development of agricultural insurance in the system of state support of the agricultural market. *Global prosperity*. 2022. Vol. 2, No. 4, pp.20-26 (0,5 друк. арк.).

3. Ігнатенко В.В. Сучасний стан державної підтримки розвитку аграрного сектору України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Випуск 31. С.114-118 (0,5 друк. арк.).

4. Ігнатенко В.В. Система інституційного забезпечення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору. *Держава та регіони*. 2022. №3(77). С. 100-104 (0,6 друк. арк.).

5. Ігнатенко В.В. Методика оцінки ефективності механізмів державної підтримки аграрного сектору. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. Випуск 24. С.164-167. (0,5 друк. арк.).

6. Ігнатенко В.В. Концептуалізація механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору. *Право та державне управління*. 2021. №4. С.102-110. (0,5 друк. арк.).

7. Ігнатенко В.В. Інструментарій реалізації механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору. *Держава та регіони*. 2020. №2(70). С. 250-256. (0,5 друк. арк.).

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Ігнатенко В.В. Регулювання зеленого курсу в аграрному секторі України. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine. 2023. Pp. 1067-1071. (0,2 друк. арк.).

9. Ігнатенко В.В. Державне управління земельними відносинами в умовах децентралізації влади. Сучасна парадигма соціально-економічного розвитку України в умовах воєнного стану: XVIII Міжнародна науково-практична конференція: збірник наукових праць; 25 жовтня 2022 року. Чернігів, 2022. С.44-45. (0,2 друк. арк.).

10. Ігнатенко В.В. Напрями державної підтримки аграрного сектору. Сучасні світові тенденції розвитку інформаційних технологій, економіки і права: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції ЧПБП МНТУ імені академіка Ю. Бугая (18 квітня 2019 року). Чернігів, 2019. С. 173-174. (0,2 друк. арк.).

11. Ігнатенко В.В. Організаційно-економічні засади державної підтримки аграрного сектору. Збірник III міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів». (Київ 27 березня 2018 р.). МАУП, Київ. С. 23-25. (0,2 друк. арк.).

12. Ігнатенко В.В. Моделювання інноваційного розвитку аграрного сектору. Збірник V міжнародної науково-практичної конференції «Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства». (Київ 6 жовтня 2017 р.). МАУП. Київ. С. 37-38. (0,2 друк. арк.).

13. Ігнатенко В.В. Система забезпечення державної підтримки розвитку аграрного сектору. Збірник III міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів». (Київ 01 березня 2017 р.). МАУП, Київ. С.45-48. (0,2 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Ігнатенко В.В. Механізми державної підтримки розвитку аграрного сектору України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2023.

Дисертаційна робота присвячена вирішенню важливого науково-практичного завдання щодо вдосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору. У ході дослідження поглиблено наукові підходи до визначення змісту механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, що представляє собою важливу умову забезпечення висхідного соціально-економічного поступу держави. Охарактеризовано концептуальні засади реалізації механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, які сприяли розробці наукових положень побудованих на основі інституційно-когнітивного, системного, синергетичного та еволюційного підходів з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на розвиток аграрного сектору. Систематизовано науково-методичні підходи до оцінки ефективності механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, які передбачають ідентифікацію чинників, що визначають можливі напрями державної підтримки розвитку аграрного сектору. Головною ціллю оцінки ефективності державної підтримки аграрного сектору є забезпечення умов з метою активізації виробничо-господарських та соціально-економічних механізмів. Оцінено результативність інструментів державної підтримки розвитку аграрного сектору України дотримуючись наступних етапів: аналізу сучасного стану функціонування аграрного сектору та чинників, які впливають на його розвиток; аналізу рівня підтримки державою товаровиробників; аналізу стану підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору. Здійснено оцінку фінансового забезпечення державної підтримки розвитку аграрного сектору України та напрямів забезпечення стабільності й адаптивності аграрного сектору до вимог сучасної державної політики: застосування прямих і непрямих фінансових активів, направлених на підтримку господарської діяльності фермерів, збереження ними найманих робітників, відновлення технічних характеристик експорту сільськогосподарських товарів та продуктів харчування та інші.

Обґрунтовано стратегічні напрями удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України у розрізі інституційного, фінансово-економічного, соціально-екологічного та інформаційно-комунікаційного механізмів. Представлено інструментарій реалізації механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору, що передбачають зосередження підтримки на конкретних структурних проблемах аграрного

сектору; політична увага на соціально-економічні виклики; стимулювання тих суб'єктів, що характеризуються сталістю, і обмеження тих, які відхиляється від стійкості; державна підтримка має бути більш відкритою для нових форм і типів сільського господарства.

Розроблено практичні рекомендації щодо системної модернізації державної аграрної політики України, які передбачають встановлення системної взаємодії заходів державної політики підтримки з драйверами розвитку аграрного сектору та стратегічні орієнтири активізації інструментів механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектору України. Запропоновані рекомендації орієнтовані на забезпечення стабільності, дієвості та забезпечення ефективності реалізації державної аграрної політики, його конкурентоспроможності на ринках, гарантування продовольчої безпеки країни.

Ключові слова: механізми, державна підтримка, аграрний сектор, розвиток, державна аграрна політика, ефективність.

ANNOTATION

Ignatenko V.V. Mechanisms of state support for the development of the agricultural sector of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of sciences in public administration, specialty 25.00.02 - mechanisms of public administration. *Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2023.*

The dissertation is devoted to the solution of an important scientific and practical task of improving the mechanisms of state support for the development of the agrarian sector. In the course of the study, scientific approaches to determining the content of the mechanisms of state support for the development of the agrarian sector were deepened, which is an important condition for ensuring the upward socio-economic progress of the state. The conceptual principles of the implementation of mechanisms of state support for the development of the agrarian sector are characterized, which contributed to the development of scientific provisions built on the basis of institutional-cognitive, systemic, synergistic and evolutionary approaches, taking into account internal and external factors of influence on the development of the agrarian sector. Scientific and methodological approaches to the evaluation of the effectiveness of the mechanisms of state support for the development of the agrarian sector are systematized, which involve the identification of factors that determine the possible directions of state support for the development of the agrarian sector. The main goal of assessing the effectiveness of state support for the agricultural sector is to ensure conditions for the activation of production-economic and socio-economic mechanisms. The effectiveness of state support tools for the development of the agrarian sector of Ukraine was evaluated by observing the following stages: analysis of the current state of the functioning of the agrarian sector and factors affecting its development; analysis of the level of state support for producers; analysis of the state of support for the innovative development of the agrarian sector. An assessment of the financial provision of state support for the development of the agrarian sector of Ukraine and directions for ensuring the stability and adaptability of the agrarian sector to the requirements of modern state policy was

carried out: the use of direct and indirect financial assets aimed at supporting the economic activities of farmers, the preservation of their hired workers, the restoration of the technical characteristics of the export of agricultural goods and food products and others.

The strategic directions of improving the mechanisms of state support for the development of the agrarian sector of Ukraine in terms of institutional, financial-economic, social-ecological and information-communication mechanisms are substantiated. The toolkit for the implementation of mechanisms of state support for the development of the agrarian sector, which provide for the focus of support on specific structural problems of the agrarian sector, is presented; political attention to socio-economic challenges; stimulation of those subjects characterized by stability and restriction of those that deviate from stability; state support should be more open to new forms and types of agriculture.

Practical recommendations on the systematic modernization of the state agrarian policy of Ukraine have been developed, which provide for the establishment of a systematic interaction of state support policy measures with the drivers of the development of the agrarian sector and strategic guidelines for the activation of instruments of state support mechanisms for the development of the agrarian sector of Ukraine. The proposed recommendations are aimed at ensuring stability, effectiveness and ensuring the effectiveness of the implementation of the state agrarian policy, its competitiveness in the markets, guaranteeing the country's food security.

Keywords: mechanisms, state support, agrarian sector, development, state agrarian policy, efficiency.